

nizarea tracilor, nu face nici o aluzie la efectele și reflexele ei, la durata în timp și spațiu, la legătura firească și necesară între populația traco-moeso-romană și acei păstrători ai romanității balcano-carpatică: populația de limbă latino-romană orientală din sud-estul Europei. Dar există o legătură etnolingvistică între tracii romanizați și romanii balcanici din evul mediu, vlahii (enclavele de aromâni, meglenoromâni și istroromâni), a căror existență nu poate fi justificată și înțeleasă concret fără fenomenul romanizării autohtonilor și păstrarea romanității tocmai prin aceștia. De altă parte, e sigură aserțiunea pusă sub forma unei întrebări de către V. B. că „statul bizantin timpuriu, în ce privește Peninsula Balcanică și populația ei, într-un anumit sens poate fi numit imperiu roman de neam tracic (deshalb dürfen wir die Frage stellen, ob wir nicht das Recht haben, den frühbyzantinischen Staat, was

die Balkanhalbinsel und ihre Bevölkerung betrifft, in gewissem Sinne als ein römisches Reich thrakischer Nation zu bezeichnen)”, p. 263. Dar pentru ca asemenea realitate istorică să devină un lucru evident pentru toată lumea, inclusiv pentru istoriografia modernă cei mai sceptici și exigenți, este necesar un studiu detaliat și circumstanțiat (eliminând în chip firesc tot ce este dubios, greșit, nevalabil), în baza unei documentări exhaustive, a materialului pozitiv și util, care de fapt e mai abundent și semnificativ decât s-a admis până acum și care — studiat sistematic, critic — va ilustra deplin procesul dăinuirii și al romanizării traco-moesodacilor, aportul lor etnic-biologic, rolul politic-militar și social-economic în dezvoltarea societății romane și prebizantine din secolul al III-lea până în secolul al VII-lea e.n.

I. I. Russu

N. VULIČ, *Some Questions connected with the Ancient History of our Country and Roman Antiquities* (Serbian Academy of Sciences and Arts. Monographs, vol. 346. Section for Social Sciences, no. 39). Beograd, 1961, 94 p. în 16°, 16 pl. (în sârbeste, cu rezumate în limba engleză).

Studiile strînse în acest volum reprezintă o parte din activitatea științifică desfășurată în timpul celui de-al doilea război mondial de Nicola Vulič, multă vreme profesor de istorie veche la Universitatea din Belgrad. Din pricina împrejurărilor vitrege, ele n-au putut fi publicate la vreme și se tipăresc, acum sub îngrijirea lui George Ostrogorsky, bizantinistul binecunoscut, secretarul secției de Științe sociale a Academiei iugoslave de Științe și Arte.

În ansamblu, e vorba de cercetări de istorie antică a ținuturilor iugoslave, cărora li s-au adăugat trei studii închinete unor probleme de istorie a Imperiului roman, în esență luări de poziție față de unele opinii

exprimate în literatura de specialitate a anilor 1930–1940. Din prima categoric fac parte, pe lângă raportul preliminar asupra săpăturilor executate între 1935–1937 la teatrul roman din Zlokučani, lângă Skopje, cu colaborarea lui Milovan Kokič și a lui Svetozar Radojčić (p. 3–23), studiile intitulate: *Remesiana* (Bela Palanka) (p. 24–30), *Antanoi, într-o inscripție din Bitolia* (p. 31–33), *Lissos (Ljes) sau Issa (Vis)* (p. 59–72), *Procopius, De aedif. IV 1, 17* (p. 73–76) și *Războiul illyric al lui Octavian din anii 35–33 î.e.n.* (p. 77–86).

Relativ bine conservate, ruinele teatrului de lângă Skopje prezintă particularitățile clădirilor similare din întreg Imperiul roman,

pe vremea Antoninilor. Pe lângă teatrul din Stobi, cu care seamănă în multe privințe, descoperitorul lui se crede îndreptățit să-l apropie de teatrele din Dougga (Africa de nord) și Orange (Gallia). Toate elementele constructive contribuie la datarea lui în secolul al II-lea, și mai precis în timpul domniei lui Hadrian, despre a cărui trecere prin Scupi există știri și care a conferit orașului titlul de *colonia Aelia*. Cu modificări neînsemnate, edificiul pare să fi dăinuit până la începutul secolului al VI-lea. După presupunerea verosimilă a lui Vulčić, el a putut fi distrus de gravul cutremur din 518, menționat de Marcellinus Comes.

În cel de-al doilea studiu al volumului (p. 24—30), învățatul iugoslav respinge părerea lui Patsch după care adunările provinciale ale Moesiei Inferioare s-ar fi ținut la Remesiana (astăzi Bela Palanka). Întemeiată pe convingerea că o seamă de inscripții locale (CIL, III 1685, 1686 și 1688 = 8257) ar fi datând dintre anii 202—209, prilejuite fiind de o serie de adunări succesive, această teză e combătută cu argumentul că toate inscripțiile în chestiune datează din anul 202, când Septimius Severus, întorcându-se din Orient, a trecut probabil prin Remesiana în drumul său spre Roma.

Subiectul celui de-al treilea studiu e oferit de problema așa-numiților Ἀντανοί despre care, într-un memoriu din 1934 (REG, XLVII, p. 31 și urm.), L. Robert lăsa să se înțeleagă că ar putea fi locuitorii așezării Ἀντανία, menționată de Hierocles undeva în împrejurimile orașului Bitolia (Synecd., 639, 2). Împotriva acestei ipoteze, Vulčić ridică în primul rând obiecția că ordinea localităților pomenite de Hierocles între Stobi și Heraclea Lyncestis nu corespunde realității și, în al doilea rând, pe aceea că un manuscris al autorului bizantin ne-a păstrat pentru localitatea în chestiune varianta Ἀνταγνία, ceea ce lasă deschisă posibilitatea ca *Antania*, să fie, în realitate, *Antigoneia* de pe Vardar. În același sens pledează cuvintele inscripției studiate de Robert: τῶν ἐν Μακεδονία ὄντων

Ἀντανῶν, interpretate de Vulčić în sensul că așezarea obișnuită a tribului despre care se discută n-ar fi fost numai în Macedonia, ci și într-o altă provincie limitrofă: Thracia, sau Moesia Inferior.

O discuție tot atât de strînsă e prilejuită de întrebarea dacă două din coloniile grecești de pe coasta de est a Adriaticii — Lissos și Issa — au fost sau nu întemeiate de syracusani, și mai precis de Dionysos-cel-Bătrîn, potrivit unei opinii destul de răspândite dar lipsită de temei documentar (p. 59—72). Pornind de la examenul știrilor oferite de Diodor XV 13—14, a cărui mărturie i se pare a nu fi fost cîntărită cu atenție, Vulčić ajunge la concluzia că, în stadiul actual al informației, problema nu poate fi rezolvată în chip mulțumitor.

În paginile închinete interpretării pasajului din Procopios, *De aedif.* IV 1, 17, învățatul iugoslav revine asupra studiilor sale anterioare consacrate localizării orașului de baștină al lui Justinian (*Musée Belge*, 1928, *Mélanges Lambros*, 1933), stabilind o dată mai mult că Justiniana Prima era așezată nu în Dardania, cum s-a crezut prea multă vreme, ci în Dacia Mediterranea. Astfel, fraza lui Procopios: ἐν Ἀρδάνοις... οὗ δὲ μετὰ τοῦ Ἐπιδαμνίων ὄρους φημιῆται ar însemna „...dincolo de hotarele celor din Epidamnos” (provincia Epirus Nova). De altă parte, cum această frontieră pare să fi trecut pe la sudul muntelui numit astăzi Šara, e posibil ca lecțiunea ὄρους să trebuiască emendată în ὄρου; înțelesul ar fi în acest caz: „de partea cealaltă a munților epidamnienilor” (cu alte cuvinte, în Dacia Mediterranea).

În sfîrșit, în ultimul studiu al volumului, polemizînd cu tezele formulate în 1933 de Syme, potrivit cărora expedițiile illyrice ale lui Octavian din anii 35—33 î.e.n. s-ar fi desfășurat exclusiv în regiunea Adriaticii superioare, iar campaniile lui Tiberiu n-ar fi ținut supunerea Pannoniei (*Pannoniorum gentes*), ci a triburilor de la sudul Savei, regiune numită astăzi Bosna, învățatul iugoslav apără punctul de vedere că războaiele

purtate de Octavian au dus nu numai la cucerirea părții de nord a coastei Adriaticii, ci și a *Hinterlandului* ei pînă la rîul Sava. Tot așa, din examenul terminologiei folosite în textele istorice și geografice ale vremii, pare să rezulte că autorii respectivi făceau o deosebire hotărîită între Pannonia și Dalmația, ceea ce exclude posibilitatea ca Suetoniu, de pildă, vorbind de *Pannonicum bellum*, să fi avut în vedere lupte purtate exclusiv împotriva triburilor de la nord de Sava (*Tib.*, 9; cf. *Vell.*, II 96, 2).

Cum am notat, în treacăt, trei note din volum privesc probleme străine de istoria veche a ținuturilor iugoslave, și anume: *In hoc signo vinces*, Atentatul împotriva lui Hadrian, Oda lui Horațiu III 13. În prima, autorul apără punctul de vedere că nici relatarea lui Eusebiu, nici aceea a lui Lactantius nu inspiră încredere în istoricitatea „viziunii” lui Constantin înainte de bătălia de la *Sara rubra*; în cea de-a doua, examinînd izvoarele privitoare la faimosul „complot al consulari-

lor”, se oprește la concluzia că mărturia lui Polemon nu dovedește că victimele lui Hadrian au plănuit într-adevăr suprimarea împăratului; în sfîrșit, în legătură cu oda III 13, respinge ipoteza după care numele izvorului *Bandusia* ar fi de origine illyrică, ori de pus în legătură cu divinitatea illyrică *Bindus*, adorată în preajma izvorului Privilica, lângă Bihać.

Inegale ca întindere și chiar ca valoare probantă, studiile din volumul pe care-l semnalez (mai ales cele privitoare la trecutul Iugoslaviei) reprezintă contribuții bine venite la elucidarea unei serii de probleme de geografie istorică a Peninsulei Balcanice în primele veacuri ale erei noastre. Trebuie deci lăudată inițiativa celor ce și-au luat sarcina să le editeze, independent de intenția de a omagia pe această cale memoria unui învâțat a cărui lungă strădanie în cîmpul istoriei antice se cuvine salutată cu respect.

D. M. Pippidi

HERACLÉE, I. Éditions du Musée National de Bitolia, 1961, 64 p. în 16°, 40 pl.

Cu broșura pe care o semnalez, Muzeul Național din Bitolia începe o serie de publicații consacrate cercetărilor pe locul unuia din centrele importante ale Macedoniei romane, Herakleea din ținutul Lynkestilor: *Ἡράκλεια ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀΐγχοῦ* sau *Ἡράκλεια πρὸς Ἀΐγχον*. Lucrarea cuprinde trei părți redactate de autori diferiți și închinată, respectiv, istoricului așezării de la întemeiere pînă la sfîrșitul antichității, descoperirilor arheologice din campaniile 1936–1938, în sfîrșit, unui catalog al fragmentelor sculpturale și epigrafice adăpostite în muzeul reorganizat în 1950.

Primul capitol: *Héraclée des Lyncestes à la lumière des textes littéraires et épigraphiques et écrits* de Fanoula Papazoglu (p. 7–33).

Autoarea lucrării *Makedonski gradovi u rimsko vreme* (Skopje, 1957), excelentă cunosătoare a istoriei orașelor macedonene în perioada romană, a schițat cu mînă sigură dezvoltarea Herakleei din secolul al IV-lea î.e.n. pînă în secolul al VI-lea e.n., pe baza mărturiilor literare și epigrafice, — unele din toateauna cunoscute, altele ieșite la iveală în cursul cercetărilor recente. Cum era de așteptat, istoria așezării e tratată în cadrul istoriei Macedoniei întregi, înainte și după cucerirea romană, sub cele mai variate raporturi și în măsura îngăduită de izvoare. În privința datei de întemeiere, autoarea se aliază părerii după care prima cuvîntare a lui Demosthene împotriva lui Filip al II-lea (349) ar constitui un *terminus ante quem*